

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูมนตรี ตราโมท ในกลุ่มทายาทตราโมท

วิชาความรู้ในด้านศิลปวัฒนธรรมซึ่งมีการสืบทอดกันมาแต่ครั้งโบราณ โดยเฉพาะทางด้านดนตรีไทยนั้น สถาบันครอบครัวเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากในการสนับสนุน ส่งเสริม บำรุงรักษา และรับสืบทอดองค์ความรู้เหล่านั้นจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งต่อไป ยิ่งถ้าเป็นวิชาชั้นสูงหรือกลเม็ดเด็ดพรายต่าง ๆ ก็มักนิยมถ่ายทอดให้กับทายาทของวงศ์ตระกูลของตนจนหมดสิ้น เพื่อรักษาวิชาไว้มิให้สูญ ครูมนตรี ตราโมท ก็ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ต่าง ๆ ไว้ให้แก่ทายาทของท่านด้วยเช่นกัน กลุ่มสืบทอดกลุ่มนี้มีความใกล้ชิดผูกพันกันมาตั้งแต่เกิดในฐานะพ่อกับลูก และเป็นเวลายาวนานกว่า 50 ปีจึงมีส่วนสำคัญอย่างมากในการช่วยเหลือสนับสนุนการทำงานของครูมนตรี ตราโมท มาโดยตลอด และยังได้ดำเนินรอยตามจนสามารถรับสืบทอดมรดกของชาติไว้ได้ส่วนหนึ่ง

จากการศึกษาประวัติของครูมนตรี ตราโมท ปรากฏว่า ท่านมีทายาทสืบสายสกุลโดยตรง 4 คน คือ

1. นายฤทธิ ตราโมท ปัจจุบันอายุ 64 ปี
2. นายศิลป์ ตราโมท ปัจจุบันอายุ 61 ปี
3. นางดนตรี ตราโมท (วิจิตรดี) ปัจจุบันอายุ 55 ปี
4. นายฉวี ตราโมท ปัจจุบันอายุ 49 ปี

ครอบครัวของครูมนตรี ตราโมท เป็นครอบครัวศิลปิน เพราะท่านมีความรู้ความสามารถหลายแขนงวิชา โดยเฉพาะทางดุริยางคศิลป์ นาฏศิลป์ คีตศิลป์ และวรรณศิลป์ ภรรยาของท่านคือ นางพูนทรัพย์ ตราโมท ก็มีความรู้ทางด้านนาฏศิลป์และคีตศิลป์ ดังนั้น ทายาททั้ง 4 คน จึงมีโอกาสที่จะสัมผัสสกลคุณลีโลลี้ชีวิตกับศิลปะเหล่านี้ตั้งแต่เกิดโดยไม่มีการบังคับให้เรียนแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม ท่านมิได้ตั้งความหวังว่าทุกคนจะต้องเป็นนักดนตรีหรือศิลปิน เช่นเดียวกับท่านทั้งหมด

เพียงแต่อยากให้เห็นคนใดคนหนึ่งได้สืบทอดวิชานี้ไว้ ดังนั้น ในการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ลูก ท่านจะคำนึงถึงความถนัดและความพร้อมของลูก ๆ แต่ละคนเป็นสำคัญ ดังจะเห็นได้จากท่านเคยให้นายฤทธิ ตรีภมร บุตราชยคนโต ร่วมแสดงละครวิทยุเมื่อครั้งยังเยาว์วัย แต่บุตรคนนี้ไม่สามารถแสดงออกถึงอารมณ์ตามบทที่เขียนไว้ได้ ดังนั้นท่านจึงมิได้ให้เล่นละครหรือฝึกหัดดนตรีไทยอีกเลย ดังที่ ศิลป์ ตรีภมร (บรรยาย, 2 กรกฎาคม 2538) เล่าว่า

...บทวิทยุของคุณพ่อเขียนไว้ จะมีคำว่า จู๊ ๆ ๆ ๆ ถ้าเล่นวิทยุ เห็นอันนี้ เราก็จะต้องทำเสียง พี่ชายผม [ฤทธิ ตรีภมร - ผู้วิจัย] ก็อ่านจู๊ ๆ ๆ ออกไปเลย หรือเขียนบทว่า โอ๊ย..ซี้ด... คือ คุณพ่อเขียนบทให้ตัวเล่นแสดงออกอารมณ์ เห็นซี้ดเลย ว่าตรงนี้ต้องทำเสียงอย่างนี้ให้เป็นไปตามประสงค์ พี่ก็จะอ่านโอ๊ย..ซี้ด.. พวกเราแทบจะหงายท้องตอนนั้น กำลังเล่นวิทยุกัน ก็อดขำไม่ได้...

นอกเหนือจากความสามารถทางดนตรีแล้ว ครูมนตรี ตรีภมร ยังสามารถเขียนลายปักต่าง ๆ ได้สวยงาม ท่านมักเขียนลายปักผ้าให้คุณหญิงเจ็ด ภรรยาของพระยาอุทุมมราชภักดี ซึ่งเป็นผู้มีพระคุณอย่างสูงแก่ครอบครัวของท่าน (ญาณี ตรีภมร, 2539: 82) นายฤทธิ ตรีภมร ก็ได้เรียนรู้ซึมซับความรู้ทางด้านศิลปะการเขียนภาพลายเส้น ลายกนก เอาไว้อย่างไม่รู้ตัว และสามารถเขียนงานออกแบบได้อย่างดี ดังที่นายฤทธิ ตรีภมร เล่าไว้ในหนังสือพ่อ...ครู (2539: 214) ความตอนหนึ่งว่า

...แม้ถึงวัยทำงาน ข้าพเจ้าได้อาศัยเลือกศิลป์ของคุณพ่อมาใช้ทำงานได้ เช่น เขียนแบบเฟอร์นิเจอร์ ตู้ โต๊ะ แบบภายใน ถึงขั้นที่เรียก อิโซเมตริก โอปิก เฟอร์สเฟ็กตีฟได้ จนเจ้าของธุรกิจนั้นยอมรับและพอใจ ซึ่งข้าพเจ้าไม่เคยมีพื้นฐานมาก่อนเลย เพราะสมัยข้าพเจ้าเรียนหนังสือ (พ.ศ. 2481-2493) ยังไม่มีการสอนหรือแบบเรียนการเขียน การออกแบบเหมือนปัจจุบัน ข้าพเจ้าไม่ทราบเหมือนกันว่า มโนภาพการร่าง การเขียน มีออกมาได้อย่างไร หรือเป็นการ "ครูหักลักจำ" ตามคำสอนของคุณพ่อก็ได้...

จะเห็นได้ชัดว่า บุตรชายคนโตนั้นไม่ถนัดและไม่สนใจทางด้านการเล่น การดนตรีเลย แต่กลับเรียนรู้ด้านการเขียนภาพลายเส้น การเขียนแบบได้ดี คุรุมนตรี ตราโมท ก็สนับสนุนส่งเสริมให้ประกอบอาชีพตามความถนัดนั้นจนกระทั่งประสบผลสำเร็จในการทำงาน

ส่วนบุตรธิดาทั้ง 3 คนที่เหลือ ท่านได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้คนละอย่างตามความสนใจและความถนัดเช่นกัน ท่านจะสังเกตว่าแต่ละคนชอบอะไร ก็จะแนะนำส่งเสริมไปทางด้านนั้น โดยเฉพาะด้านการแสดงละครวิทยุ และด้านการดนตรีขับร้อง ท่านจะส่งเสริมมากกว่าด้านอื่น ๆ เพราะทายาททั้ง 3 คนผูกพันใกล้ชิดกับวงการนี้มาตั้งแต่เกิด ดังนี้คือ

3.1 การถ่ายทอดความรู้ด้านการแสดงทางวิทยุกระจายเสียง

ในสมัยที่ประเทศไทยยังไม่มีโทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อมวลชนที่มีอิทธิพลมาก เพราะวิทยุสามารถเข้าถึงประชาชนได้ทั่วถึงทุกเพศทุกวัยและทุกสภาพท้องถิ่น จึงมีผู้นิยมฟังรายการวิทยุกันมาก คุรุมนตรี ตราโมท เริ่มเข้าสู่วงการวิทยุตั้งแต่ยุคแรก ๆ ที่มีการส่งกระจายเสียงในประเทศไทยประมาณปีพ.ศ. 2472 เพราะท่านเป็นนักดนตรีของกรมปี่พาทย์และโขนหลวงกระทรวงวัง ต้องไปบรรเลงออกอากาศเป็นประจำที่สถานีวิทยุศาลาแดง ซึ่งสมัยนั้นใช้สัญญาณเรียกขานประจำสถานีว่า "หนึ่ง หนึ่ง พี.เจ." (HS11PJ) และต่อมาเปลี่ยนเป็น "เจ็ด พี.เจ." (HS7PJ) (เสวีบรม เผ่าทองสุข, 2533: 16-19) เมื่อกิจการวิทยุเจริญก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับ ประชาชนสนใจฟังกันแพร่หลาย ทางสถานีวิทยุเปิดโอกาสให้เอกชนจัดรายการได้โดยหาผู้อุปถัมภ์รายการเอง คุรุมนตรี ตราโมท จึงได้จัดตั้งคณะละครวิทยุขึ้น ใช้ชื่อว่า "คณะตรีศิลป์" อันเป็นการเพิ่มทุนรายได้ให้แก่ครอบครัวอีกทางหนึ่ง เล่นออกวิทยุกระจายเสียงหลายสถานีต่อเนื่องกันหลายสิบปี ประมาณ พ.ศ. 2485-2513 ภายหลังมีคณะละครวิทยุเกิดขึ้นมากมายหลายคณะ คณะตรีศิลป์จึงเลิกเล่นไป แต่ท่านยังจัดรายการวิทยุภาควิชาการให้แก่สถานีวิทยุศึกษาตลอดมาอีกหลายปี

การจัดรายการละครวิทยุ เป็นเรื่องยุ่งยากพอสมควร เพราะต้องการผู้ร่วมงานหลายฝ่าย นับตั้งแต่ผู้เขียนบทละคร ผู้จัด ผู้กำกับ ผู้แสดง ตลอดจนอุปกรณ์ประกอบการแสดง คุรุมนตรี ตราโมท เป็นผู้เขียนบทเอง และนางพูนทรัพย์ ตราโมท ภรรยาของท่าน เป็นผู้จัดการแสดง ลูกทั้ง 3 คน (ยกเว้นนายฤทธิ ตราโมท) ร่วมกันแสดงตั้งแต่เยาว์วัย เพราะบางครั้งตัวแสดงไม่พอ และบางเรื่องก็มีบทของเด็ก ๆ อยู่ด้วย

การแต่งบทละครวิทยุแต่ละเรื่องนั้น ครูมนตรี ตราโมท แต่งขึ้นมาทั้งเรื่อง บางเรื่องอาจจะเอาแนวความคิดจากวรรณคดีต่าง ๆ หลาย ๆ เรื่องที่ท่านได้อ่านมาเป็นจำนวนมากและจำได้ มาปะติดปะต่อกัน แก้ไขปรับปรุงแล้ว สร้างเป็นเรื่องใหม่ขึ้นมา ชื่อตัวละครท่านก็ตั้งขึ้นใหม่หมด เพราะท่านมีความรู้ความสามารถมากทางด้านอักษรศาสตร์ (ญาติ ตราโมท, บรรยาย 24 กรกฎาคม 2538) ถ้าเป็นนิทานสำหรับเด็ก ท่านจะคำนึงถึงคติของเรื่องเป็นหลัก ดังนั้นผู้ฟังไม่เพียงแต่ได้รับความบันเทิงเท่านั้น หากยังได้ธรรมรส ความสนุกสนาน และคติสอนใจด้วย (มนตรี ตราโมท อ้างถึงใน อรพินท์ พลเยี่ยม, 2536: 149)

บทละครที่ท่านประพันธ์เหล่านี้ ท่านใช้นามปากกาว่า "อัจฉรพรรณ" ซึ่งท่านได้เล่าถึงที่มาของนามปากกาในหนังสือหลายรส (2515: คำนำ) ว่า

...ตรงปากคลองเม่งเสียงที่ออกผดุงกรุงเกษมนั้น มีสะพานข้ามเชื่อมถนนลูกหลวงให้ต่อกัน ชื่อสะพาน "อัจฉรพรรณ" ที่สะพานนี้เป็นสถานที่ปล่อยอารมณ์อย่างดีของข้าพเจ้า เวลาเย็น ถ้าไม่มีกิจธุระใด ๆ ก็มักจะมาขึ้นฝั่งราวสะพาน ดูเรือไปมา ค้าขาย แจว พาย ต่อ อยู่ไม่ขาด ถ้าเป็นเวลาที่แดดยังร้อน ก็มักจะลงไปนั่งที่เชิงสะพาน ตรงโคนต้นยางพาราซึ่งมีรากโค้งคดขึ้นมาเป็นที่นั่งอย่างสบาย ต้นยางพารานี้ปลูกเรียงทั้งสองฝั่งคลองผดุงกรุงเกษม แต่ข้าพเจ้าก็พอใจนั่งแต่ต้นที่เชิงสะพานอัจฉรพรรณนี้เท่านั้น เพราะเป็นปากคลองเม่งเสียง เป็น 3 แยกของคลอง เนื่องจากเหตุที่สะพานอัจฉรพรรณเป็นสถานที่เคยให้สุขารมณ์แก่ข้าพเจ้ามานาน เวลาประพันธ์เรื่องใด ๆ ถ้าไม่ใช้นามจริง จึงได้ใช้นามปากกาว่า "อัจฉรพรรณ" อันเป็นอนุสรณ์สถาน ทำให้นึกถึงความร่มเย็นเป็นสุขซึ่งได้รับจากพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่ออยู่ในวัยเยาว์นั้นอย่างซาบซึ่งจริงใจ...

ครูมนตรี ตราโมท ได้ผลิตบทวิทยุกระจายเสียงไว้มากมายหลายประเภท มีทั้งภาคบันเทิงและวิชาการ บางส่วนได้สูญหายไป บางส่วนถูกปลวกทำลาย ผลงานส่วนใหญ่เท่าที่รวบรวมได้จากหลักฐานต้นฉบับลายมือของท่านแสดงไว้ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงผลงานบทวิทยุกระจายเสียงของครุมนตรี ตราโมท จำแนกตามปีที่ออกอากาศ
ชื่อเรื่อง ประเภท

ปีที่ออกอากาศ	ชื่อ เรื่อง	ประ เภท
ภาคบันเทิง		
2485	ผลไม้พิศ สิ่งขมทอง	บทเสภา ละครล้อ
2486, 2503	จูล้วน	นิทานสังคีต
2489	เทพคานพเคราะห์ แก้วอ่งุ่น	บทเสภา
	ความเมืองกับเรื่องรัก (2 ตอน)	นิทานสังคีต
2490	ศุภวาร ระลึกชาติ (~11 ตอน)	ละครร่ำ นิทานสังคีต
	อาบู่หะซัน (7 ตอน)	รวมหลายประเภท
	อิสปทรงเครื่อง (1 ตอน)	นิทานสังคีต
2490, 2497	ม่านหัวใจ (4 ตอน)	นิทานสังคีต
2491	บ้านฮวยเหลา (เกร็ดพงศาวดารจีน) แก้วหน้าม้า	ละครร่ำ ละครนอก
	เทียวนรก (8 ตอน)	นิทานสังคีต
2492	มะปรางรีว (เค้าโครงเดียวกับแก้วอ่งุ่น) อิหลุกขลุกลัก	ละครสังคีต ละครพูดสลับลำ
	หีบวิเศษ	ละครพันทาง
	เทียวสวรรค์ (5 ตอน)	นิทานสังคีต
2493	สร้างภาพยนตร์	นิทานสังคีต
2493, 2501, 2513	วนาวิน (~24 ตอน)	นิทานสังคีต

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ปีที่ออกอากาศ	ชื่อเรื่อง	ประเภท
2494	สาวเรือนคำ (7 ตอน)	นิทานสังคิต
	ผกามาศ	นิทานสังคิต
2494-2497	บทแสดงย่ออ ภาคทหารไทยในสมรภูมิเกาหลี (~ 26 ชุด)	
2495	เมืองงาม (บทเสภาทรงเครื่อง) พระเจ้าสายน้ำผึ้ง (5 ตอน)	บทเสภา นิยายอิงประวัติศาสตร์ ประกอบดนตรีไทย
2496	พิมาย นครศรีธรรมราช ถอดดวงใจ	นิยายอิงประวัติศาสตร์ นิยายอิงประวัติศาสตร์ นิทานสังคิต
2496, 2500	พระรถอาหรับ (20 ตอน)	นิทานสังคิต
2501, 2502	นิยายวิกรมชาติย์ (โดยสิทธิธรรม)	นิทานสำหรับเด็ก
2504	สมุทรโฆษ (8 ตอน)	นิทานสังคิต
2504-2506	จารีกราชธรรม (7 ตอน)	นิทานสังคิต
2505	หริสัจนทร์ (7 ตอน)	นิทานสังคิต
2510	ทศชาติ (43 ตอน)	นิทานสำหรับเด็ก
-	กั้นหันคู่	ละครพันทาง
-	สามกษัตริย์	นิยายอิงประวัติศาสตร์
-	ธรรมาธรรมะสงคราม	ละครรำ
-	ใจนักกีฬา	นิทานสังคิต
-	ตันทุรัง	นิทานสังคิต
	บทร้องในโอกาสต่าง ๆ	เบ็ดเตล็ด

จากตารางข้างต้น จะเห็นได้ว่า รายการวิทยุที่ท่านผลิตขึ้นนั้นมีมากมายให้ความบันเทิงแก่ผู้ฟังทั่วไปทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ซึ่งมีหลายประเภท เช่น ละครว่า ละครพันทาง ละครสังคีต นิทานสังคีต นิยายอิงประวัติศาสตร์ประกอบดนตรีไทย บทร้องในโอกาสสำคัญต่าง ๆ รวมทั้ง การแสดงย่อออกกระจายเสียงข้ามประเทศเพื่อกล่อมขวัญทหารไทยที่อาสาสมัครไปรบในสมรภูมิ เกาหลีด้วย ทุกรายการจะต้องมีเพลงไทยหรือดนตรีไทยเข้าไปประกอบอยู่ด้วย แสดงให้เห็นถึง ภูมิปัญญาความสามารถของครุมนตรี ตราโมท ด้านการเขียนบท และการผลิตรายการวิทยุ

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการเล่นละคร มีระนาดเอกวางหนึ่ง ระนาดทุ้มวางหนึ่ง กลองแขกคู่หนึ่ง และฉิ่ง บางทีก็มีฆ้องวงใหญ่ ส่วนเครื่องดนตรีสากลไม่มีเลย (ดนตรี ตราโมท บรรยาย, 24 กรกฎาคม 2538)

สมัยแรก ๆ คณะศรีศิลป์ไปเล่นที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมโฆษณาการ (ภายหลังเปลี่ยนเป็นกรมประชาสัมพันธ์ เมื่อปีพ.ศ. 2495) เป็นประจำเรื่อยมา เรื่องที่แสดง ได้แก่ สังข์ทอง แก้วอู่สุน์ ทิววิเศษ มะพร้าวรีว นครศรีธรรมราช ถอดดวงใจ พระรถอาหรับ รวมทั้งบทร้องในโอกาสส่วนสำคัญต่าง ๆ ตลอดปี ในปีพ.ศ. 2489 กรมไปรษณีย์ โทรเลขได้เปิดสถานีวิทยุทดลอง 1 ปฉ. ขึ้น เป็นสถานีวิทยุแห่งแรกที่ส่งกระจายเสียงควบคู่กับ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย สถานีนี้ตั้งอยู่ที่ตึกกรมไปรษณีย์โทรเลขหลังเก่า หน้า วัดเลียบ เชียงสะพานพุทธ ผิงตะวันออก (เสวียม เผ่าทองสุข, 2533: 22) คณะศรีศิลป์ก็มา แสดงละครวิทยุที่นี่อีกแห่งหนึ่ง เรื่องที่แสดง ได้แก่ อีสปทรงเครื่อง อาบูหะซัน บ้านฮวยเหลา พระเจ้าสาบน้ำผึ้ง สมุทรโฆษ เป็นต้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2497 ก็เริ่มจัดรายการที่สถานีวิทยุ ศึกษา เป็นรายการสำหรับเด็ก เช่น นิทานสังคีต เรื่อง ทศชาติ วันาวัน ซึ่งเรื่องวันาวันนี้ได้ สร้างชื่อเสียงให้แก่คณะศรีศิลป์เป็นอันมาก

คณะละครวิทยุที่แสดงในยุคแรก ๆ พร้อม ๆ กับคณะศรีศิลป์นั้น มีเพียงไม่กี่คณะ ได้แก่ คณะศิลปดุริยางค์ของนายชื้น ดุริยประณีต คณะดุริยประณีตของนายโชติ ดุริยประณีต คณะดุริยพันธ์ของนายเหนียว ดุริยพันธ์ คณะสุชินเทวผลินของนายสุชิน เทวผลิน คณะจากรุ่นของ นายพจน์ จารูมิช ซึ่งแสดงละครประกอบเพลงไทยสากล และคณะฉลาดเค้ามูลคดีของนายฉลาด เค้ามูลคดี ซึ่งแสดงลิเก เป็นต้น ผู้แสดงในคณะเหล่านี้จึงรู้จักสนิทสนมใกล้ชิดกันเป็นอย่างดี เมื่อ คณะของตนแสดงเสร็จแล้ว ก็จะอยู่ช่วยคณะอื่นแสดงต่อไปจนหมดรายการ ทุกคณะต่างก็ช่วยเหลือ ซึ่งกันและกันโดยไม่ได้รับค่าจ้างอะไร เพราะฉะนั้นการเล่นละครของคณะศรีศิลป์สมัยนั้น ครอบครั

ตราโมท จะอยู่ที่สถานีวิทยุตั้งแต่ 6 นาฬิกา จนถึงประมาณ 22.00 น. จึงจะได้กลับบ้าน (คนตรีตราโมท, บรรยาย 24 กรกฎาคม 2538) จะเห็นได้ว่า เด็ก ๆ ได้ทุ่มเทเวลาให้กับการเล่นละครวิทยุอย่างจริงจัง และเป็นโอกาสที่ได้คลุกคลีสัมผัสกับนักแสดงอาชีพทั้งหลายอย่างใกล้ชิด จึงได้ป็น ได้เห็น และได้เรียนรู้จากแบบอย่างที่ดีทั้งสิ้น

กิจการวิทยุกระจายเสียงเจริญก้าวหน้าขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง มีคณะละครวิทยุเกิดขึ้นใหม่มากมาย ดังจะเห็นได้จาก ผังรายการกระจายเสียงภาคทดลองของกรมประชาสัมพันธ์ ประจำเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2496 ออกอากาศตั้งแต่เวลา 12.05-22.15 น. พบว่า คณะที่จัดรายการเฉพาะในเดือนนี้มีทั้งสิ้น 55 คณะ คือ คณะที่แสดงละครประกอบเพลงไทยมี 21 คณะ คือ คณะศรีศิลป์ คณะศิลปดุริยางค์ คณะฉลบท่ามุลลิตี คณะดุริยประณีต คณะดุริยพันธ์ุ คณะดุริยชีวิน ของนายอนันต์ ดุริยชีวิน คณะสุชินเทวมลลิน คณะบุญส่งจากรูจิตร คณะปรีชาชาติเทวมลลิน คณะเกษรนาฎ คณะราตรีสำเร็จ คณะศิวาลัย คณะสามัคคีไตรรงค์ คณะส.ธรรมมากร คณะเกตุคง ค่ำรังศิลป์ คณะศิริชัย คณะเกษวาทิต คณะคงคะศิลป์ของนางจาด คงศุทธิ คณะมงคลเนรมิตร คณะร่วมมิตรบันเทิง คณะบุญช่วงทองเรือง ส่วนคณะที่แสดงนวนิยายประกอบเพลงไทยสากลมี 24 คณะ คือ คณะวัฒนธรรมของนางสาวอุไรวรรณ เรื่องสุข คณะจากรุกนก คณะพันศรีศิลป์ คณะเสียงทิพย์ คณะปฐมวัน คณะสุนทรภรณ์ คณะสุรสีห์ทุกกะเวส คณะอารักษ์กับสหาย คณะศิษย์จามร คณะพรรณาภิรมย์ คณะราชนาฎ คณะโนชชศิลป์ คณะสิริวิษ คณะสนธยาภิรมย์ คณะพลศักดิ์จากรูมิช คณะถาวรภิรมย์ คณะสายเมธี คณะหิมาณแมน คณะศรีโสภณ คณะคงสัติยา คณะสาครกับสหาย คณะหยงค์มุกดา คณะโฆษณาสาร คณะศรสวรรค์ นอกจากนี้ ก็ยังมีคณะที่แสดงนิยายชีวิตประกอบดนตรีสากลอีก 10 คณะ คือ คณะสหายสามัคคี คณะสรวุฑ คณะประชาชนปราวณี คณะบรรยงค์ศิลป์ คณะวัลลภารมย์ คณะพรศิลป์ คณะบุพเรศ คณะพนมกร คณะกันตถาวร คณะดนตรี 115 แสดงให้เห็นว่า ละครวิทยุเป็นที่นิยมเล่น นิยมฟังกันอย่างแพร่หลายกว้างขวางในช่วงปี พ.ศ. 2496 และเป็นที่น่าสนใจเกตุว่า กระแสของคนตรีแบบตะวันตกได้ไหลบ่าเข้าสู่สังคมไทยอย่างรวดเร็ว และแพร่กระจายไปทั่วทุกส่วนของประเทศผ่านสื่อวิทยุนี้ เพลงไทยสากลและดนตรีสากลเข้ามามีบทบาทในการละครมากขึ้น และได้รับความสนใจมากขึ้นเรื่อย ๆ จนเพลงไทยเริ่มซบเซาลงไป

ทางด้านตัวละครนั้น โดยทั่วไป บทละครวิทยุแต่ละตอนมักจะใช้ตัวละครไม่มากนัก มีตัวละครสำคัญประมาณ 3-4 ตัว และต้องเลือกผู้แสดงที่มีเสียงแตกต่างกันมาก ๆ มิฉะนั้นผู้ฟังจะแยก

เสียงไม่ออกว่าเป็นบทของตัวละครตัวไหน จากการศึกษาบทละครวิทยุกระจายเสียงที่ครูมนตรี ตราโมท ได้แต่งขึ้น พบว่า ผู้ร่วมแสดงในคณะตรีศิลป์ นอกจากจะเป็นบุคคลในครอบครัวแล้ว ก็ยังมีนักแสดงในแวดวงวิชาชีพเดียวกันผลัดเปลี่ยนกันมาร่วมงานด้วย ซึ่งล้วนแต่มีความสามารถสูง ทั้งสิ้น ได้แก่

นายชื้น คุริยประณีต หัวหน้าคณะศิลปคุริยวงค์ ผลงานของคณะนี้ ได้แก่ ละครชาตรี เรื่อง "พระรถ" ในราชาตรี เรื่อง "ดาวเรือง" ละครนอก เรื่อง "แก้วหน้าม้า" เป็นต้น

นายขอแสง ภักดีเทวา (บิดาของทองศักดิ์ ภักดีเทวา นักร้องชื่อดังในปัจจุบัน) ครูมนตรี ตราโมท ได้ตั้งชื่อให้ใหม่ เพื่อไม่ให้ผู้ฟังรู้จัก คือ ขอแสงก็เปลี่ยนเป็น "อึ้งฉงค์" ภักดีเทวาก็เปลี่ยนเป็น "เทวจงรัก" คือให้มีความหมายเดียวกัน ท่านผู้นี้จะมาเล่นเป็นประจำ เพราะมีความสามารถมาก เรียกว่าเห็นบทแล้วเล่นได้เลย ไม่ต้องซ้อมบทมาก (ศิลปิน ตราโมท บรรยาย, 24 กรกฎาคม 2538) และยังเล่นบทกลกได้ดี เป็นตัวชูโรงของกรมศิลปากร บทที่ท่านเคยเล่นกับคณะตรีศิลป์ คือ พระเจ้าสาขาน้ำผึ้งในเรื่องพระเจ้าสาขาน้ำผึ้ง อาบู่หะชันในเรื่อง อาบู่หะชัน พระเจ้าวราภาศิในเรื่องหีบวิเศษ ขุนอินทเสนานในเรื่องมะปรางวีว นายคล้ายในเรื่อง เทียวสวรรค์ เป็นต้น

นายโชติ คุริยประณีต หัวหน้าคณะคุริยประณีต ท่านมีความสามารถมากทั้งขับร้อง และบรรเลงได้ทุกเครื่องมือ สมกับที่เป็นเชื้อสายของตระกูลดนตรีอย่างแท้จริง ผลงานของคณะนี้ ได้แก่ ละครเสภา เรื่อง "ขุนช้างขุนแผน" ละครพันทาง เรื่อง "ราชาธิราช" นิทานสังคีต เรื่อง "พระร่วง" เป็นต้น บทที่ท่านเคยเล่นกับคณะตรีศิลป์ คือ แม่ทัพปึงกะสีมาในเรื่องแก้วอู่น เจ้าชายเมทนีในเรื่องหีบวิเศษ พระกรุงวษาธาปุระในเรื่องความเมืองกับเรื่องรัก นายอินทร์ในเรื่อง เทียวสวรรค์ ตอนจิตต์เจตนามัน เป็นต้น

นายเพ็ญ ปัญญาผล นักพากย์ประจำโรงหนังเท็กซิส มีชื่อเสียงโด่งดังจากการพากย์หนังอินเดียในยุคนั้น ท่านยังเป็นหัวหน้าคณะปัญญาผล ผลงานของคณะนี้ ได้แก่ นิทานดนตรี เรื่อง "สุริยันจันทรา" นิยายประกอบดนตรีไทย เรื่อง "ทะแกลัwthหารสามเกลอ" เป็นต้น บทที่ท่านเคยเล่นกับคณะตรีศิลป์ คือ พระเจ้ากาหลิบในเรื่องอาบู่หะชัน จ้าวพรหมในเรื่องความเมืองกับเรื่องรัก รองแม่ทัพปัตตารีในเรื่องแก้วอู่น คหบดีในเรื่องเทียวสวรรค์ ตอนจิตต์เจตนามัน เป็นต้น

นายเฉลียว เค้ามูลคดี (บิดาของ รอง เค้ามูลคดี ตารานักแสดง นักพากย์ที่รู้จักกันดีในปัจจุบัน) มีเรื่องเล่ากันว่า ครั้งหนึ่งครูมนตรี ตราโมท เขียนบทละครวิทยุขณะกำลังป่วยมาก โดยมีนายเฉลียวซึ่งขณะนั้นเป็นหนุ่มแล้วคอยบิบนวดทำให้ ครูมนตรีเพลอหลับไป นายเฉลียวจึงหยิบบทมาอ่านและแต่งต่อจนจบ เมื่อครูมนตรีตื่นขึ้นมาพบ เห็นว่าบทสมบูรณ์ดีมาก ใจออกอากาศได้ ท่านจึงเปลี่ยนชื่อนายเฉลียวใหม่ว่า "ฉลาด เค้ามูลคดี" (ฤทธิ ตราโมท, 2539: 214) ท่านผู้นี้เป็นหัวหน้าคณะฉลาดเค้ามูลคดี ผลงานของคณะนี้ ได้แก่ นาฏดนตรี เรื่อง "ชาติกับชีวิตร์" "ภาพผีสิง" "โกเมน" นิทานสังคีตเรื่อง "เจ้าแก้ว-เจ้าขวัญ" ละครย่อยเรื่อง "ภาพเขียนโบราณ" และ "แต่งงาน" บทที่ท่านเคยเล่นกับคณะตรีศิลป์ คือ ตาพลอยในเรื่องเที่ยวสวรรค์ ตอนจิตต์เจตนามัน เลือกก่อนในเรื่องเที่ยวสวรรค์ ตอนกล้าดันตงเสื่อ เป็นต้น

ทัศนีย์ ขุนทอง นักร้องเสียงดี จะเล่นเป็นนางเอกประจำในละครวิทยุ ท่านเข้ามาร่วมงานกับคณะตรีศิลป์ตั้งแต่ยังเป็นนักเรียนโรงเรียนนาฏศิลป์ชั้นต้น คือ ร้องเพลงเด็ก ๆ เช่น เพลงสวรรค์เธอจำ อันเป็นเพลงประจำคณะ เพลงลูกเปิดเดินไป ลูกไก่เดินมา เป็นต้น ท่านได้รับความรักเมตตาจากครูมนตรี ตราโมท มาก เพราะเป็นนักร้องที่ต่อเพลงได้รวดเร็วทันใจครู ดังนั้น ครูจึงให้มาทำงานกับท่านเป็นประจำ (ทัศนีย์ ขุนทอง, บรรยาย 24 กรกฎาคม 2538)

จะเห็นได้ว่า ผู้ร่วมแสดงแต่ละคนมีความรู้ ความสามารถ ทั้งทางด้านการแสดง การดนตรีขับร้องเป็นอันมาก และยังมีประสบการณ์ในการจัดละครวิทยุเป็นอย่างดี จึงมีส่วนสำคัญทำให้ละครวิทยุของคณะตรีศิลป์เป็นที่รู้จักและได้รับความสนใจจากผู้ฟังทั่วไปติดต่อกันมาเป็นเวลาหลายสิบปี

เพลงประจำรายการที่คณะตรีศิลป์ใช้ ก็มีหลายเพลง ท่านได้แต่งขึ้นอย่างเหมาะสมกับประเภทของละคร เช่น (ศิลป์ ตราโมท, บรรยาย 24 กรกฎาคม 2538)

รายการสำหรับเด็ก จะใช้เพลง "สวรรค์" แต่งโดย นายฉันท ขาววิไล เป็นบทร้องสั้น ๆ ง่าย ๆ ให้ติดหู เนื้อร้องมีอยู่ว่า "สวรรค์เธอจำ เรามาพบกัน เธอกับฉันทสวรรค์" เพลงนี้จะใช้ร้องและบันทึกเสียง แต่เอาทำนองสั้น ๆ มาขึ้นต้นรายการก่อน แล้วจึงจะเริ่มรายการอื่นต่อไป

รายการนิทานประวัติศาสตร์ นิทานสังคีต จะใช้เพลง "พยายาม" เมื่อเริ่มรายการจะบรรเลงเพลงนี้ไปเที่ยวหนึ่งก่อน แล้วผู้บรรยายจึงกล่าว "สวรรค์ครับท่านผู้ฟัง ต่อไปนี้

คณะตรีศิลป์ขอนแก่น..." เพลงบรรเลงเพลงนี้จะคุ้นหูผู้ฟังมาก เรื่องที่ใช้เพลงนี้เป็นเพลงนำรายการ ใต้แก้ว กันหยั่นคู่ สมุทรโฆษ สามกษัตริย์ เป็นต้น

รายการละครประวัติศาสตร์ จะใช้เพลง "ไทยมุง" มีเนื้อร้อง 8 คา หรือ 8 คา เรื่องที่ใช้เพลงนี้ร้องก่อนแสดง ใต้แก้ว เรื่อง "เจดีย์สามองค์" ซึ่งมีเจ้าอ้ายพระยา เจ้าอีพระยา และเจ้าสามพระยา และเรื่อง "การบูรณะพระนครศรีอยุธยา" เป็นต้น

ในการถ่ายทอดความรู้ด้านการแสดงละครวิทยุ นั้น ครูมนตรี ตราโมท และภรรยา ร่วมกันสอนและฝึกหัดลูกทั้ง 3 คน ยกเว้นบุตรชายคนโต ให้แสดงละครวิทยุตั้งแต่อายุยังน้อย ๆ ถ้ายังอ่านบทได้ไม่คล่อง ก็ใช้วิธีท่องจำ แต่ละคนจะได้เรียนรู้จากสิ่งที่ยาบ ๆ ก่อน แล้วยากขึ้นเป็นลำดับไป

ศิลปิน ตราโมท (บรรยาย, 24 กรกฎาคม 2538) ได้เล่าถึงเบื้องหลังการเล่นละครวิทยุสมัยเริ่มแรกว่า

...ผมเริ่มเล่นละครวิทยุอายุประมาณ 9 ขวบ ประมาณปี 2487 ไมโครโฟนเป็นรูปแป้น ๆ เล่นได้ 2 ข้างเท่านั้นเอง มีตัวเด็วทั้งห้อง สองคนถือบทเล่นด้วยกัน ตรงข้ามกัน มีเด็กก็มี ผู้ใหญ่ก็มี จะมีวลไมโครโฟนขึ้นลง ๆ ก็ไม่ได้ ก็ต้องตั้งไว้ให้ผู้ใหญ่เล่น เวลาผมจะเล่นก็ต้องปีนเก้าอี้ มีเก้าอี้ตัวหนึ่งเกาะไว้ ผู้ใหญ่เขาจะมาปีนหลังเก้าอี้ พอถึงบทเรา เราก็ปีนเก้าอี้ขึ้นไปเล่น ปากจะตรงไมโครโฟนพอดี พอหมดบทก็ปีนลงไป การเล่นวิทยุสมัยนั้นก็เป็นอย่างนี้...

จะเห็นว่า นายศิลปิน ตราโมท เริ่มแสดงละครวิทยุตั้งแต่อายุยังน้อยเพียง 9 ขวบ แต่สามารถที่จะอ่านบทได้เองแล้ว ได้รับความฝึกให้รู้จักหน้าที่ของตนตามบทที่ต้องแสดง ได้เรียนรู้วิธีการแสดงออกทางอารมณ์ด้วยคำพูดและน้ำเสียงต่าง ๆ ที่จะให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์คล้อยตามและเกิดจินตนาการตามท้องเรื่อง

ดนตรี ตราโมท (บรรยาย, 24 กรกฎาคม 2538) เริ่มแสดงเรื่องแรกคือ "ชาตุทั้ง 4" ซึ่งประกอบด้วยตัวละครที่ชื่อว่า อรไท ไชยา เตชะ พานี ผู้แสดงเป็นอรไท คือ สีนวล

เหรียญทอง ไซยา คือ พตท. มล.ชัยบุษ นพวงศ์ (ลูกของป้า) เตชา คือ ศิลปี ตราไมท และ พานี คือ ดนตรี ตราไมท เรื่องนี้จะแสดงประกอบกับเพลงของนายฉันท ขำวิไล เป็นประจำ ทุกเช้าตอน 6 โมง ซึ่งเป็นรายการสำหรับเด็ก ดนตรี ตราไมท ได้เล่าถึงการเล่นละครวิทยุ ในครั้งนั้นว่า

...อายุประมาณ 6-7 ขวบ ยังอ่านหนังสือได้ไม่มากเท่าไร คุณแม่ใช้วิธีซ้อมที่บ้าน พูดโต้ตอบกันที่บ้านแล้วให้เราจำบทเหมือนจะไปเล่นละคร บางทีถ้าซ้อมกันไม่ทันก็มา ปีนข้างหู ตัวเองก็เล็ก ก็เอาเก้าอี้ต่อให้ถึงไมโครโฟน แล้วคุณแม่ก็จะกระซิบข้างหู ให้พูด จนกระทั่งตอนหลังอ่านหนังสือได้ จึงได้อ่านบท...

ส่วน ญาณี ตราไมท (บรรยาย, 24 กรกฎาคม 2538) ได้เล่าถึงประสบการณ์ในการ เล่นละครวิทยุในตอนแรกว่า

...ประมาณสัก 3-4 ขวบ ซึ่งก่อนหน้านี้นคุณแม่คงอุ้มไปเล่นวิทยุด้วยกันตลอด ก็ได้เห็น ได้ฟัง พออ่านหนังสือได้ คุณแม่ก็ให้ไปเล่นละครแล้ว เรื่องแรกก็คือ เรื่องลูกสิงโต ที่สถานีวิทยุศึกษา ตอนนั้นอยู่ที่วิทยาลัยเทคนิคทุ่งมหาเมฆ... ความที่ตัวเล็กนิดเดียว ...ปากไม่ถึงไมโครโฟน คุณพ่อคุณแม่ก็เอาลังเปิบซี อะไรวางนี่ ผมก็ปีนขึ้นไปแล้วก็ ถือบท เล่นละครไป...

จะเห็นได้ชัดว่า ลูกทั้งสามคนได้รับการฝึกหัดด้านการแสดงอย่างจริงจังควบคู่ไปกับการออกแสดงจริงด้วย ตั้งแต่อายุประมาณ 6-9 ปี ซึ่งอยู่ในวัยพอที่จะอ่านบทเองได้บ้างแล้ว และ บางทีก็ต้องใช้วิธีสืบทอดบทขณะแสดงไปด้วย เพราะฉะนั้น ลูก ๆ จะได้เรียนรู้ตลอดเวลาดังวิธีแสดง อารมณ์ออกมาทางคำพูดให้เหมาะสมกับบทที่แสดง เพราะการใช้เสียงสื่ออารมณ์เป็นเรื่องที่สำคัญ มากสำหรับละครวิทยุ และเป็นพื้นฐานของการแสดงที่ผู้แสดงทุกคนต้องฝึกฝนให้ดี เพื่อที่จะสามารถ สร้างจินตนาการให้แก่ผู้ฟังได้เข้าใจและนึกภาพความเป็นไปของเรื่องได้ เนื่องจากผู้ฟังมองไม่เห็นฉากปกริยาหรือสีหน้าของตัวละคร เช่น ในบทบรรยายว่า ตัวละครวิ่งมาอย่างกระหืดกระหอบ ผู้แสดงบทนี้ก็ต้องพูดด้วยเสียงที่ละล้าละลัก พูดแกมหอบ หายใจแรง ๆ เป็นต้น

หลังจากการแสดงแต่ละครั้ง ลูก ๆ ก็มักจะได้รับรางวัลเป็นประจำ คือ ไอศกรีม ลูกเกต 1 กระบองสำหรับคนตรี ตราโมท และหนังสือการ์ตูนหนูเล็กลูกโกร่ง เล่มละ 2.50 บาท สำหรับญาติ ตราโมท ซึ่งเป็นที่ถูกใจมาก ครั้นโตขึ้น ก็จะได้รับหนังสือการ์ตูนตุ๊กตา ซึ่งมี ภาพบางภาพสวยงามติดตาอยู่จนทุกวันนี้ (ญาติ ตราโมท, บรรยาย 24 กรกฎาคม 2538)

คนตรี ตราโมท (บรรยาย, 24 กรกฎาคม 2538) ยังได้เล่าถึงบรรยากาศในการเล่นละครวิทยุสมัยก่อนว่า

...ทีมเวิร์ค (team work) ของเรา ก็คือ คุณพ่อจะเป็นผู้บรรยาย คุณแม่จะเป็นนางเอก พวกเราก็เป็นตัวลูก มาช่วงหลังก็จะมีคุณอาจิดรา ตรีประณีต ซึ่งเป็นภรรยาของครูชั้น ตรีประณีต มาช่วยบรรยาย เวลาเราเล่นรอบกัน ทุกคนจะต้องช่วยกันหมด เอาล้อมเอาอะไรมาก็กันใหญ่ เสียงฟ้าร้อง คุณแม่ก็ต้องวิ่งไปกดเปียโนให้มันดัง เสียงลมก็ช่วยกันทำ มีอยู่วันหนึ่ง พว มล.บิน มาลากุล ท่านไปที่วิทยุศึกษา ท่านก็ไม่เคยเห็นพวกเรารุ่นกันบังง ท่านได้แต่ฟังวิทยุอยู่ข้างนอก พอไปที่หลัง ท่านก็เลยต้องไปดูทุกครั้งที่เราเล่น เพราะวิ่งกันให้วุ่นไปหมด ไมโครโฟนมีตัวเดียวข้างหน้าวงดนตรีก็ตั้งอยู่ข้างหลังทางโน้น ช่วงที่คุณพ่อบรรยายก็จะมีครูชั้นดีระนาด แล้วก็บ้องหรือพิณปี่ เป็นคนช่วยตีทุ้มบ้าง อะไบบ้าง ช่วงไหนพอคุณพ่อว่าง มีเพลง คุณพ่อก็จะไปตีกลองบ้าง เราก็ช่วยกันตีฉิ่งบ้าง กรับบ้าง อะไรวางนี้ ก็ทำให้เราอยู่กับดนตรีไทยกันมาเรียกว่าตั้งแต่เกิด ก็คงจะเป็นส่วนหนึ่งที่พวกเราทุกคนก็มาชอบทางนี้...

กล่าวได้ว่า การแสดงละครวิทยุจะประสบผลสำเร็จดี ต้องอาศัยความสามัคคีในหมู่นักแสดงเป็นอันมาก ทุกคนต้องรู้บทบาทหน้าที่และความสามารถของตน และร่วมมือช่วยเหลือกันเท่าที่จะทำได้ อันนี้จึงเป็นบทเรียนที่ดีในการฝึกให้ลูก ๆ รู้จักการทำงานเป็นหมู่คณะ รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สำคัญมากของเหล่าศิลปินทั้งหลาย นอกจากนี้ลูก ๆ ยังได้เรียนรู้เทคนิควิธีการทำเสียงประกอบ เพื่อสร้างจินตนาการให้ผู้ฟัง เสียงประกอบเหล่านี้ ได้แก่ เสียงสัตว์ต่าง ๆ เสียงคลื่นลมตามธรรมชาติ เป็นต้น เสียงประกอบบทอื่น ๆ เช่น เสียงฟ้าร้อง เสียงปืน ฯลฯ ขณะเดียวกัน ก็ได้ซึมซับจังหวะของเพลง ท่วงทำนองดนตรีต่าง ๆ อย่างไม่รู้ตัว

สิ่งเหล่านี้เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองจากการปฏิบัติจริง โดยมีบิดามารดาทำให้ดูเป็นตัวอย่างและคอยควบคุมช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด

การเล่นละครวิทยุสมัยก่อน เป็นรายการแสดงสด หรือออกอากาศขณะที่กำลังแสดงอยู่ ผู้เล่นแต่ละคนต้องระมัดระวังมิให้เกิดพลาด จึงต้องตั้งใจเล่น แต่อาจจะเกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดขึ้นได้ ดังที่ ศิลป์ ทรายาท (บรรยาย, 24 กรกฎาคม 2538) เล่าว่า

...อย่างครูทัศนีย์ก็เคยมี กำลังจะร้องเพลงอยู่ มีเสียงประหลาด ๆ อะไรดังขึ้นมา ครูทัศนีย์ร้องไม่ออกเลย หัวเราะอยู่นั้น ไฟแดงก็ขึ้นแล้ว ออกอากาศแล้ว คนฟังที่บ้าน คงนึกว่าอะไรกันนักหนา ร้องเพลงไม่ออก คือ แก้วอะไรไม่ได้แล้ว ออกกันสด ๆ...

อีกตอนหนึ่ง ศิลป์ ทรายาท (บรรยาย, 24 กรกฎาคม 2538) ได้เล่าว่า

...เคยเล่นคณะเค้ามูลคดี สังคมอยู่รวมกัน คือ ตรีศิลป์ ครูฉลาดก็มาเล่น พอถึงเค้ามูลคดี ตรีศิลป์ก็ไปเล่นบ้าง หมุนกันอยู่ในนี้ ปรากฏว่าพอไปถึงสถานี บทควรจะเป็นอย่างนี้ เขียนไว้เสร็จเรียบร้อยไม่มี ครูฉลาดมีเครื่องพิมพ์ติดเล็ก ๆ เอาไปก่อนจะออกอากาศประมาณ 10 นาทีก็พิมพ์ นึกแล้วพิมพ์ออกมา 4-5 ก้อนปี แล้วก็ส่งพวกเราที่เล่นกันไป จะหมดบทอยู่แล้ว ก็ส่งแผ่น 2 ออกมา ทั้งเรื่อง อันนี้สด ๆ จริง ๆ ไม่ได้ซ้อมแน่ ๆ เลย เพราะคนแต่งเพิ่งจะพิมพ์ออกมาเดี๋ยวนั้น ไปแอบพิมพ์อยู่มุมห้องไกล ๆ ไม่ให้ได้ยินเสียงแล้วก็ส่งมาเรื่อย คือ แต่งไม่ทัน หรือบางทีลืม ถึงกำหนดคณะนี้จะต้องออกอากาศแล้ว ยังไม่ทันได้เตรียมตัวก็นัดกันมาเลย ก็จะเป็นอย่างนี้ การเล่นวิทยุในสมัยก่อนกับสมัยนี้จึงไม่เหมือนกัน นี่เป็นประสบการณ์ในการเล่นวิทยุ...

จะเห็นได้ชัดว่า ละครวิทยุสมัยก่อนมีหลายคณะ แม้จะอยู่กันคนละคณะ แต่ก็ร่วมมือช่วยเหลือกันแสดงเป็นอย่างดี อันนี้ก็ทำให้ลูก ๆ ได้รู้จักสังคมกว้างขวางยิ่งขึ้น ได้เรียนรู้เทคนิควิธีการแสดงแปลก ๆ ใหม่ ๆ จากคณะอื่น ได้เพิ่มพูนประสบการณ์ในการเล่นละครประเภทต่าง ๆ รวมทั้งยังได้ฝึกการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยไหวพริบปฏิภาณอีกด้วย เช่น ได้บทมาแล้วก็เริ่มเล่นเลย ไม่มีการซ้อมล่วงหน้าก่อน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นแบบฝึกหัดที่ดีในการทดสอบความสามารถ

ของลูก ๆ หลายด้าน เช่น ควบคุมสติได้ดีหรือไม่ มีความคล่องแคล่วว่องไวเพียงไร เล่นถูกต้องตามบทที่ได้รับหรือไม่ ฯลฯ

ละครวิทยุของคณะศรีศิลป์ได้รับความนิยมแพร่หลาย และได้เล่นติดต่อกันเป็นเวลาหลายปี บางเรื่องนำมาเล่นซ้ำ เช่น นิทานสังกัตเรื่อง จุลวิน เล่นครั้งแรกเมื่อพ.ศ. 2486 และเล่นอีกครั้งเมื่อพ.ศ. 2503 ทั้งช่วงห่างกันเกือบ 20 ปี นักแสดงรุ่นแรกก็เจริญเติบโตขึ้นมา เมื่อกลับมาเล่นอีกครั้งหนึ่ง บทบาทของการแสดงก็ย่อมต้องเปลี่ยนไปตามวัย จึงเป็นการพัฒนาความสามารถในการเล่นบทบาทต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับวัยด้วย ดังที่ ญาณี ตราโมท (บรรยาย, 24 กรกฎาคม 2538) ได้เล่าว่า

...พอพูดถึงวิทยุ ก็กลายเป็นว่าเราเล่นหลายครั้งในเรื่องเดียวกันนี้ เป็นหลาย generation เช่น ผมเล่นครั้งแรก ผมเล่นเป็นเด็กชายอะไรสักคน เรื่องนี้กลับมาเล่นอีกครั้งหนึ่ง ผมโตขึ้น ผมก็ได้เลื่อนยศมาเล่นเป็นรองพระเอก เป็นพระเอก เราก็ได้เลื่อนยศตามวัยของเรา มันจะวนกลับมาหลายครั้ง ตรงนี้ก็อาจจะวัดระยะทางได้ว่า จากเรื่องแรกมาแล้วเล่นอีก วัยของเราเปลี่ยนมาเล่นอีกตัวหนึ่งแล้ว และรุ่นน้อง ๆ หลาน ๆ ของเราก็จะเสริมเข้ามาเล่นเป็นตัวเราสมัยก่อน...

จากคำบอกเล่าที่ได้อ่านมาแล้วข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การถ่ายทอดความรู้ด้านการแสดงละครวิทยุให้แก่บุตรธิดาของครูมนตรี ตราโมท นั้น เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับครอบครัว เพราะนำมาซึ่งรายได้ส่วนหนึ่งของครอบครัว แต่ผลประโยชน์ที่ได้รับยิ่งกว่ารายได้นั้นก็คือ ท่านได้ปูพื้นฐานทางด้านศิลปะการแสดงที่สำคัญมากให้แก่ลูก ๆ ด้วยการปลูกฝังและฝึกฝนตั้งแต่อายุยังน้อย ๆ โดยไม่มีการบังคับ ลูก ๆ จึงสามารถรับสืบทอดความรู้เหล่านี้ได้เป็นอย่างดี แม้จะไม่ทุกคนก็ตาม

การสอนของครูมนตรี ตราโมท ด้านการแสดงทางวิทยุกระจายเสียง สามารถสรุปได้ดังนี้คือ

1. เริ่มสอนเรื่องง่าย ๆ ก่อน เช่น เล่นบทสั้น ๆ หักตีกับ สีโหม่ง ประกอบการแสดง เมื่อทำได้ดี ก็จะมีรางวัลให้ แล้วก็สอนเรื่องที่ยากขึ้นเป็นลำดับไป โดยเน้นการปฏิบัติเป็นหลัก และท่านจะแสดงให้เห็นตัวอย่าง

2. สอนให้ใช้อารมณ์ในการพูดตามบท ต้องแสดงออกให้ได้ด้วยเสียง เพื่อให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์คล้อยตามและสามารถสร้างจินตนาการจากเสียงที่ได้ยินได้
3. สอนเทคนิควิธีการทำเสียงประกอบฉาก เช่น ทำเสียงลม โดยเป่ากระดาษให้เกิดเสียง หรือทำเสียงไม้ถูกไฟไหม้แล้วลั่นเปรี๊ยะ ๆ ก็เอากิ่งไม้มาหักให้เกิดเสียงเปรี๊ยะ ๆ เป็นต้น
4. สอนการทำงานเป็นหมู่คณะ ให้รู้จักช่วยเหลือกันในขณะที่กำลังแสดง รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่และบทบาทของตนตามบทที่ได้รับ
5. สอนให้รู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกลุ่มนักแสดงละครวิทยุด้วยกัน แม้ว่าจะอยู่กันคนละคณะก็ตาม
6. เปิดโอกาสให้ตกลงคลี่คลายข้อสงสัยติดกับนักแสดงคณะอื่น ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น
7. คำนี้ถึงวัยของผู้แสดงเป็นสำคัญ โดยมอบบทของตัวละครที่เหมาะสมกับวัย

จะเห็นได้ชัดว่า การสอนของครูมนตรี ตราโมท ด้านการแสดงทางวิทยุกระจายเสียง มิใช่การสอนโดยตรงอย่างในชั้นเรียน แต่มีลักษณะเฉพาะตัว โดยยึดวิธีการสอนแบบไทยโบราณเป็นหลัก ด้วยการชี้แนะ บอกกล่าว ทำให้ดู ควบคู่ไปกับการลงมือปฏิบัติจริง เริ่มสอนจากเรื่องง่าย ๆ ไปสู่เรื่องยากตามลำดับ พร้อมกับมีรางวัลให้เมื่อทำได้ดี ห้องส่งกระจายเสียงจึงเปรียบเสมือนห้องเรียนสำหรับฝึกปฏิบัติการอย่างแท้จริง ผู้สืบทอดจะเรียนรู้ด้วยตนเองจากการฟัง การสังเกต การจดจำ และการฝึกซ้อม ก็สามารถพัฒนาการแสดงของตนได้ จนเกิดความชำนาญแตกฉานยิ่งขึ้น เพราะผ่านประสบการณ์ด้านต่าง ๆ มากตามวัยที่เจริญเติบโตขึ้น สิ่งที่ท่านสอนนั้นก็มิใช่เพียงหลักปฏิบัติในการแสดงละครเท่านั้น แต่ได้ปลูกฝังด้านคุณธรรม การดำเนินชีวิตในสังคม ฯลฯ ด้วย นอกจากนี้ ในบทละครต่าง ๆ ที่ท่านแต่ง ท่านจะแทรกคติสอนใจ คุณธรรม จริยธรรมไว้ทุกเรื่อง โดยเฉพาะนิทานสังคิต เท่ากับเป็นการอบรมสั่งสอนลูก ๆ ไปในตัว รวมทั้งได้ปูพื้นฐานความรู้ทางด้านดนตรีและขับร้องพร้อมกันไปด้วย เพราะบทที่แสดงนั้นมีการบรรเลงและขับร้องประกอบทุกเรื่อง จึงกล่าวได้ว่า ลูกทั้งสามคนของท่าน ยกเว้นบุตรคนโต สามารถสืบทอดศิลปะการแสดงละครวิทยุไว้ได้อย่างเต็มภาคภูมิ โดยเฉพาะบุตรคนสุดท้อง ญาณี ตราโมท สามารถพัฒนาความรู้ ความสามารถทางด้านนี้จนเป็นศิลปินเต็มตัวที่มีชื่อเสียงในขณะนี้

3.2 การถ่ายทอดความรู้ด้านการแสดงดนตรีและขับร้อง

ครูมนตรี ตราโมท ได้ถ่ายทอดวิชาการดนตรีและขับร้องให้แก่บุตรธิดา 3 คน (ยกเว้นนายฤทธิ ตราโมท) โดยมิได้มีการบังคับ ซึ่งแต่ละคนจะได้รับไม่เหมือนกัน เพราะเป็นวิชาทักษะที่ต้องอาศัยความสามารถเฉพาะตนและความขยันหมั่นเพียรในการศึกษา ดังนี้คือ

ศิลปิน ตราโมท (บรรยาย, 24 กรกฎาคม 2538) เป็นผู้มีใจรักในทางดนตรีตั้งแต่เด็ก เพราะสมัยที่เรียนอยู่ชั้นประถมศึกษา ท่านจะเอาพวกถ้วยแก้วหรือไม้ก็ชามแกงต่าง ๆ มาวางเรียงแล้วลองเคาะดูเกิดเป็นเสียง แต่ยังไม่เป็นเพลง ท่านสนุกกับการเล่นแบบนี้ ดังนั้นเมื่อเรียนจบชั้นประถมศึกษา ปีที่ 4 แล้วจึงได้เรียนวิชาการดนตรีโดยเฉพาะ

ท่านได้เข้ามาเรียนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ ชั้นต้น ปีที่ 1 (ประถม 5) ถึงชั้นต้นปีที่ 6 โดยเรียนมืองวงใหญ่จากครูโชติ คุริยประณีต เป็นคนแรก จากนั้นได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้ด้วยมืองวงใหญ่จากหลวงบำรุงจิตรเจริญ (รูป สาคกรวิสัย) พระประณีตวรศัพท์ (เข็มน วรวาทีน) และครูประสิทธิ์ ถาวร เมื่อขึ้นเรียนนาฏศิลป์ชั้นกลางได้สิทธิพิเศษให้เลือกเรียนวิชาศิลปะเพิ่มได้อีก 1 วิชา ใจรักที่จะเรียนรู้อะไรก็เรียนเรื่องเครื่องสายมาก แต่ตามระเบียบของวิทยาลัยนาฏศิลป์สมัยนั้นถือว่าปีพาทย์กับเครื่องสายเป็นสาขาเดียวกัน จึงต้องไปเลือกเรียนวิชาคีตศิลป์ เป็นวิชาความรู้ในเรื่องขับร้อง ขับเสภา และพากย์โขน จึงได้มีความรู้ทางคีตศิลป์อีกสาขาหนึ่ง โดยวิชาขับร้อง (ที่มีใช้ในชั้นเรียนตามปกติ) ได้รับการถ่ายทอดจากครูท้วม ประสิทธิ์กุล ครูศรีนาฏ เสริมศิริ กับครูประเวช กุมุท เพิ่มเติมแนะนำให้อีก ท่านเองเสภาได้รับจากครูโชติ คุริยประณีต และครูท้วม ประสิทธิ์กุล ช่วยกันสอน ส่วนเรื่องเครื่องสายก็ต้องเป็นเวลาที่ว่างศึกษาหาความรู้เอาเอง บังเอิญนับเป็นโชคที่มีครูหลวงไพเราะเสียงซอ (อุน อูระเชวิน) และครูประเวช กุมุท รับราชการและเป็นครูสอนในวิทยาลัยด้วย จึงได้ขอแนะนำเป็นวิชาความรู้ติดตัวมาจนบัดนี้ ส่วนท่านเองพากย์ได้รับคำแนะนำสั่งสอนจากครูหมอนอม โหมตเทศน์ และครูประพันธ์ สุนทรชาติ - เมื่อจบการศึกษา ระดับนาฏศิลป์ชั้นสูงในปีพ.ศ. 2499 ก็เข้ารับราชการเป็นครูวิชาคีตศิลป์ งานครูวิชาคีตศิลป์ไทยมาตลอดจนเกษียณอายุราชการในตำแหน่งหัวหน้าฝ่ายครูวิชาคีตศิลป์ไทย กองการสังคีต กรมศิลปากร เมื่อปี พ.ศ. 2538 (ศิลปิน ตราโมท, 2536) ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทย กรมศิลปากร

จากประวัติข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ศิลปิน ตราโมท ได้เรียนรู้หลักการปฏิบัติทางด้านดนตรีไทยกับครูแล้วแต่มีชื่อเสียงและเชี่ยวชาญเฉพาะทางทั้งนั้น และเรียนครอบคลุมทั้งปีพาทย์

เครื่องสาย ขับร้อง แต่ท่านจะสนใจด้านเครื่องสายเป็นพิเศษ ครูมนตรี ตราโมท ก็มีได้ทุ่มเท สั่งสอนอย่างจริงจังเท่าใด เพราะท่านให้เกียรติและไว้วางใจครูทุกท่านในวิทยาลัยนาฏศิลป์ ถือว่าได้มอบให้เป็นสิทธิ์ของครูไปแล้วในการอบรมสั่งสอน ท่านจึงเพียงแต่คอยเอาใจใส่ ชี้นำให้ไปในแนวทางที่ถูกต้องเท่านั้น ดังที่ ศิลป์ ตราโมท (2536) ได้กล่าวไว้ว่า

...ส่วนคุณพ่อนั้น สมัยที่ข้าพเจ้าเป็นนักเรียนนั้น ท่านถือว่าข้าพเจ้ามีครูอยู่แล้ว และท่านให้เกียรติยกย่องครูข้าพเจ้าทุกคน ท่านจะไม่ห่วงเรื่องนี้มากนัก ปล่อยให้เป็นที่หนึ่งของครูผู้สอน เพียงแต่จะคอยแนะนำหรือทักท้วงเวลาที่ผิดพลาด และจะให้ความรู้เพิ่มเติมเป็นกรณีพิเศษ หรือในงานเฉพาะกิจสำคัญ...

นอกจากครูมนตรี ตราโมท จะสามารถเล่นเครื่องดนตรีไทยได้เกือบทุกชนิดแล้ว ท่านยังสามารถตีฆ้อง ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีของจีนได้อีกด้วย ทั้งนี้เพราะหลวงไพเราะเสียงซอ (อู่ ตูระชะชิน) เป็นผู้ริเริ่มให้และท่านได้ฝึกหัดจนชำนาญ ดังที่ท่านเล่าว่า (2520: 9)

...แรกเริ่มนั้น จีนผู้หนึ่งได้ให้ฆ้องจีนอย่างเก่าตัวหนึ่ง รูปร่างเป็น 4 เหลี่ยม ด้านบนสอบเข้า ไม่มีลายเขียนใด ๆ แก่คุณหลวงไพเราะฯ พร้อมทั้งแนะนำวิธีตีให้ด้วย คุณหลวงก็เอาฆ้องตัวนั้นมาให้ข้าพเจ้าและแนะนำวิธีตีตามที่จีนผู้นั้นบอกให้อีกต่อหนึ่ง ข้าพเจ้าได้เอามาฝึกหัดตีด้วยความพอใจ บังเอิญปีนั้นได้ตามเสด็จทางเรือ ข้าพเจ้ามีเวลาฝึกตีไปในเรือทุกวัน กว่าจะเสด็จกลับก็ได้คล่องแคล่ว ได้ร่วมบรรเลงกับวงเครื่องสายในงานนอกบ่อย ๆ...

ในปีพ.ศ. 2467 เครื่องสายวงหลวงของกรมมหรสพ ซึ่งใช้ฆ้องผสมเป็นครั้งแรก ได้บรรเลงถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะทรงประชวร ตั้งแต่เวลาบ่ายถึงเย็น ทุกวันจนพระอาการประชวรหายเป็นปกติ ในครั้งนั้นครูมนตรี ตราโมท เป็นผู้ตีฆ้องเอง ท่านจึงเป็นคนฆ้องประจำวงหลวงคนแรก เรื่องนี้เป็นเรื่องหนึ่งที่ท่านภาคภูมิใจและประทับใจมาก จะเห็นได้ว่า ชีวิตของท่านมีความผูกพันอยู่กับฆ้องไม่น้อย ครอบครัวของท่านก็เช่นกัน ฆ้องเป็นเครื่องดนตรีจีนเดียวที่มีอยู่ในบ้าน และมักจะถูกนำเข้าไปโรงจำนำอยู่เสมอ เมื่อมีเงินก็ไปไถ่ออกมา ไม่มีเงินก็นำ

เข้าไปจำนำ ทำอย่างนี้จนบางครั้งที่จิมตัวนี้ไม่ได้ออกจากโรงจำนำนานเป็นเวลาหลายปี เพราะมีแต่เงินไปส่งตอกเท่านั้น ขณะนี้จิมตัวนี้ยังอยู่และเก็บรักษาไว้อย่างดีจนกลายเป็นตำนานเล่าขานกันในครอบครัว (ญาณี ตราโมท, 2539: 82) อย่างไรก็ตาม ท่านได้สอนศิลปี ตราโมท ให้เล่นจิมตัวนี้ และได้ถ่ายทอดเพลงเดี่ยวจิมให้ด้วย ดังที่ ศิลปี ตราโมท (2536) เล่าว่า

...สำหรับความรู้ในเรื่องการเล่นจิมนั้น เป็นตัวคุณพ่อมีจิมอยู่ที่บ้านก็ลองเคาะเล่น คุณพ่อรำคาญก็เลยต่อวิธีตีจิมที่ถูกต้องให้ ด้วยการต่อทำนองเพลงแป๊ะสามชั้นให้ เมื่อสามารถตีเพลงแป๊ะได้จบแล้ว ก็ต่อเพลงลาวแพนให้เลย ด้วยเพลง 2 เพลงนี้แท้ ๆ สามารถนำเอาวิธีการตีไปใช้ได้กับเพลงทุกๆ เพลงที่ได้ทำนองมาจากการเรียบเรียงให้แล้ว...

เพลงลาวแพนที่ครูมนตรี ตราโมท ต่อให้ฉัน ท่านได้ประดิษฐ์ทางบรรเลงสำหรับเดี่ยวจิมไว้โดยเฉพาะ ศิลปี ตราโมท เคยนำออกบรรเลงเป็นครั้งแรกในงานสังคีตสาขาใจไทย ครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2536 ณ โรงละครแห่งชาติ อันนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่า ทายาทของท่านสามารถรักษาและสืบทอดสมบัติทางปัญญาอันมีค่าของท่านไว้ได้ส่วนหนึ่ง

ด้วยความรักในศิลปวิทยาการดนตรีอย่างแท้จริง ศิลปี ตราโมท ก็สามารถศึกษาและเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากบิดาด้วยการฟัง การสังเกต การซักถาม และจดจำ พร้อมด้วยความรู้และประสบการณ์ในการเล่นละครวิทยุที่ได้สั่งสมมาแต่วัยเด็ก เมื่อเข้ารับราชการเป็นครูวิชาคณิตบินงานครูวิชาภาษาไทย กรมศิลปากร ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถด้วยดีเสมอมา เป็นที่ยอมรับนับถือในวงการ ดังนั้น เมื่อท่านอายุได้ 46 ปี ครูมนตรี ตราโมท พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีคุณวุฒิ วิทยุ และคุณสมบัติดีพร้อม จึงได้มอบประสิทธิประสาทให้ท่านเป็นผู้ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทยเมื่อปี พ.ศ. 2524 ณ บ้านโสมส่องแสง และต่อมาก็ได้มอบประสิทธิประสาทให้เป็นผู้ประกอบพิธีไหว้ครูโขน-ละครอีกเมื่อปีพ.ศ. 2536 เรียกได้ว่า เป็นสิ่งสำคัญสูงสุดสำหรับศิลปินทั้งหลาย ซึ่งน้อยคนนักที่จะได้รับเช่นนี้ นับว่าเป็นเกียรติประวัติแก่ตนเองและแก่วงศ์ตระกูลอย่างยิ่งที่สามารถสืบทอดภูมิปัญญาแห่งศิลปวัฒนธรรมของชาติไว้ได้อย่างน่าภาคภูมิใจ

ปัจจุบัน นอกจากท่านดำรงตำแหน่งเป็นผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทย กรมศิลปากร แล้ว ยังทำหน้าที่ผู้ประกอบพิธีไหว้ครูให้แก่วิทยาลัยนาฏศิลป์ทั้งในส่วนกลางและภูมิภาค โดยถือปฏิบัติตามที่ได้รับมอบจากครูมนตรี ตราโมท อย่างเคร่งครัดตลอดมา

นางคนตรี ตราโมท

ครูมนตรี ตราโมท สนับสนุนให้เรียนด้านเขียนบักถึกร้อยที่โรงเรียนสวนสุนันทา พร้อมกับ
หัดดนตรีและขับร้องไปด้วย

ด้านดนตรี ท่านให้การสนับสนุนโดยพาไปฝากกับครูละเมียด จิตตเสวี ให้หัดตีตะจะเข้
ก็สามารถเล่นได้ดี

ด้านขับร้อง ท่านไม่ได้บังคับ แต่การแสดงละครวิทยุ ส่วนมากจะต้องร้องเพลง 2 ชั้น
ด้วย จึงต้องต่อเพลงร้องกัน ดนตรี ตราโมท (บรรยาย, 24 กรกฎาคม 2538) ได้เล่าถึง
การต่อเพลงร้องว่า

...การต่อเพลงร้องของคุณพ่อ บางคนกลัวคุณพ่อเหลือเกิน เวลาจะไปต่อเพลง
คิดว่าคุณพ่อดุ ซึ่งความจริงก็ไม่ได้ดุ แต่ที่นี้คุณพ่อคิดว่า การจะมาต่อเพลงคงจะต้องมี
พื้นมาบ้าง บางคนที่มีพื้นความรู้ทางด้านดนตรี เวลาต่อเพลงคุณพ่อจะบอกว่าตรงนี้
เหมือนตรงนั้น เทำนี่เหมือนเท่านั้น อะไรอย่างนี้ แต่สำหรับลูก ๆ ตัวเองเคย
ต่อเพลงโสมส่องแสงจากท่าน วันหนึ่งนั่งอยู่กลางสนาม คุณพ่อกถามว่าจะต่อไหม ก็บอก
ว่าต่อ ๆ ๆ ร้องได้ 2 เที้ยว จำยังไม่ได้ คุณพ่อบอกไปก่อนแล้วค่อยมาใหม่ วันหลังก็
พยายามต่อจนจบ คุณพ่อมองดูว่าทุกคนควรจะไปได้ตามที่ท่านคิด อันนี้คือความคิดของ
ตัวเองว่า ท่านรู้ ท่านก็เล่นนึกว่าพวกเราจะรู้เหมือนท่าน ซึ่งความจริงเราไม่ได้เศษ
ของท่านเลย...

เพลงโสมส่องแสง เป็นเพลงที่ครูมนตรี ตราโมท แต่งขึ้นทั้งบทร้อง ทางร้อง และ
ทำนองเพลง เป็นเพลงที่มีความไพเราะมากและเป็นที่ยอมรับกันแพร่หลาย ท่านก็ได้ถ่ายทอด
เพลงนี้ให้แก่ทายาทของท่านเองโดยตรง วิธีการสอนของท่าน ท่านจะต้องดูความสามารถของศิษย์
ศิษย์ที่ความจำไม่ดีนัก ท่านจะต่อให้ทีละน้อย ๆ จนจบ แต่ศิษย์ที่ท่านเห็นว่ามีความรู้ดี มีสติปัญญา
ดี ท่านมักจะบอกด้วยปากให้เท่านั้น เพราะท่านเป็นคนสมองไว คิดไว ศิษย์ก็ต้องคิดตาม ทำตาม
ให้ทันท่าน และจดจำให้ได้แม่นยำ

การที่ครูมนตรี ตราโมท เป็นผู้ประกอบพิธีไหว้ครูให้แก่วิทยาลัยนาฏศิลป์ทั่วประเทศ
และให้แก่หน่วยงาน สถาบันต่าง ๆ หลายแห่งเป็นประจำทุกปี ดนตรี ตราโมท ก็ได้ทำหน้าที่เป็น

ผู้ช่วยติดตามไปเกือบทุกแห่ง (ดนตรี ตราโมท, 2539: 225) จึงได้เรียนรู้การเตรียมการไหว้ครู ขึ้นตอนพิธีไหว้ครูที่ถูกต้องตามแบบแผนที่ครูมนตรี ตราโมท บัดถือปฏิบัติอยู่ สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญมาก เพราะความเชื่อที่ว่าถ้าทำผิดพลาด ไม่ถูกแบบแผนแล้ว จะเป็นอัปมงคลทั้งแก่ผู้ประกอบพิธี และผู้เข้าร่วมพิธี หรืออาจเกิดเหตุการณ์ไม่ดีขึ้นได้ ฉะนั้น อาจกล่าวได้ว่า ดนตรี ตราโมท ได้สืบทอดความรู้ที่โบราณจารย์บัญญัติเอาไว้ได้ เพียงแต่ไม่สามารถอ่านโองการไหว้ครูได้ เพราะมิได้รับมอบประสิทธิ์ประสาทจากครู

นายญาณี ตราโมท

ครูมนตรี ตราโมท สนับสนุนให้ญาณี ตราโมท เรียนทางด้านสายสามัญ จนจบปริญญาตรี สาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์ ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่ชีวิตหันเหเข้าสู่วงการบันเทิง และเป็นศิลปินตาราที่มีชื่อเสียงโด่งดัง มีผลงานการแสดงทางโทรทัศน์อย่างสม่ำเสมอในปัจจุบัน

จากการที่ครูมนตรี ตราโมท ให้บุตรชายคนนี้ร่วมแสดงละครวิทยุด้วยตั้งแต่อายุยังน้อย ๆ นั้น ก็ทำให้ได้เรียนรู้ทางด้านดนตรีไปด้วย โดยเริ่มหัดจากตีเครื่องประกอบจังหวะก่อน คือ โหม่ง แล้วก็ฉิ่ง ดังที่ ญาณี ตราโมท (บรรยาย, 24 กรกฎาคม 2538) ได้เล่าว่า

...เครื่องดนตรีแรกในชีวิตก็น่าจะเป็นโหม่ง ความที่ว่าเป็นทีมเวิร์ค ใครว่างก็เล่นอะไรไป เราเด็ก เราจะไปเล่นอย่างอื่นก็ได้ไม่ไ้มาก ก็รอจังหวะฉิ่ง ถึงจะโหม่งที่ โหม่งผิดโหม่งพลาดบ้างก็ไม่ใช่ไร วงเขาไม่ล้ม พอหลังจากโหม่งแล้วก็มาเลื่อนตำแหน่งเป็นฉิ่ง พอคุณแล้วจังหวะไม่พลาดก็จะได้ตีฉิ่ง ก็เป็นลักษณะอย่างนี้ พอตีฉิ่งเสร็จก็ไปเล่น เล่นเสร็จกลับมาตีฉิ่ง...

จากนั้น ครูมนตรี ตราโมท ได้นำไปฝากเรียนร้องวงใหญ่กับครูสอน รวงม้อง ที่แผนกดุริยางค์ไทย เพลงแรกที่ต่อคือเพลงสาธุการ ต่อไปได้เพียงไม่กี่ประโยคของเพลง เพราะไม่มีเวลาไปต่ออีก ภายหลังเมื่อญาณี ตราโมท มาทำงานอยู่ที่ธนาคารไทยพาณิชย์ ประมาณ 20 ปีที่แล้ว ครูศรีสมิ คงลายทอง ซึ่งเป็นลูกครูเทียบ คงลายทอง และทำงานอยู่ที่เดียวกัน เป็นผู้ต่อให้จนจบเพลง (ญาณี ตราโมท, บรรยาย 24 กรกฎาคม 2538)

ต่อมา ครูมนตรี ตราโมท ได้สอนบุตรชายคนโตซึ่งมีชื่อว่าตัวเอง เรียงลำดับดังนี้ เพลงแป๊ะ เพลงลาวแพน (ทางเดี่ยว) เพลงจระเข้หางยาว และเพลงโสมส่องแสงเฉพาะ 3 ชั้น และ 2 ชั้น (ขาดชั้นเดี่ยว) (ญาติ ตราโมท, 2539: 233) ในการเขียนนี้ ญาติ ตราโมท (บรรยาย, 24 กรกฎาคม 2538) เล่าว่า

...เริ่มมาจากที่ป๋อง [ศิลปิน ตราโมท - ผู้วิจัย] ก็บังคับให้เล่นเป็นวง มีจิมว่างอยู่ตัวหนึ่ง เพลงแรกที่หัดก็คือ เพลงแป๊ะ 3 ชั้น ซึ่งโบราณใครหัดจิมก็มักจะเริ่มต้นเพลงนี้ หัดเพลงแป๊ะเสร็จ เพลงที่สอง คุณพ่อบอกให้หัดเดี่ยวเลย คือ หัดเดี่ยวลาวแพน ก็สอนเพลงลาวแพนแล้วสั่งว่าจำให้ดี หัดจนจบเพลงลาวแพน ตั้งแต่ต้นจนจบแล้วก็ออกซุ่มด้วย เพลงนี้ยาวประมาณ 15 นาที ก็หัดได้หมด แล้วคุณพ่อเวลาหัดให้จำมือด้วย มือแต่ละข้างที่ลงไปได้ดูวางแผนล่วงหน้าไว้หมดว่า มือไหนลงก่อน มือไหนลงหลัง มือไหนพร้อมกัน แล้วก็เมื่อไรจะกรอช่วยกัน จะสะบัดเมื่อไร จะใช้ลูกเล่นแพรวพราวเมื่อไร แต่ละตัวที่ลงไป คุณพ่อกำหนดหมด เพลงนี้คือเดี่ยวเพลงลาวแพน ให้หัดไปกับที่ป๋อง จำไปพร้อมกันด้วย ซึ่งผมคิดว่ามาตรงนี้ ความจำของผมซึ่งไม่ค่อยดีมาก เพลงลาวแพนนี้ มือที่พ่อให้คาดว่าอย่างน้อย ๆ คงจะประมาณ 95% ที่ผมคงจะจำได้อยู่ เพราะว่าผมเล่นดนตรีไม่เก่ง เพราะฉะนั้นผมไม่ได้เล่นหลายเพลง เล่นอยู่ 1-2 เพลง ก็เลยมีโอกาสที่จะจำได้...

จึงอาจกล่าวได้ว่า ญาติ ตราโมท เป็นอีกผู้หนึ่งที่สามารถสืบทอดผลงานทางด้านดนตรีที่มีค่าของครูมนตรี ตราโมท ไว้ได้ส่วนหนึ่ง แม้จะไม่มากมายก็ตาม แต่ด้านอื่น ๆ ท่านจะได้รับสิ่งสมเอาไว้มากมาย ดังที่ท่าน (2539: 231) กล่าวว่า "คุณพ่อได้สอนสิ่งที่พ่อที่ดีควรจะสอนให้กับลูก เพื่อให้ลูกดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ได้อย่างมีความสุข ซึ่งมีทั้งปรัชญาชีวิต แนวความคิดจากแบบอย่างที่ดี และมีวิชาคลกรวมอยู่ด้วย"

หากการศึกษา (education) หมายถึง กระบวนการอบรมบ่มนิสัย ตลอดจนการจัดเทศกาลทางสังคมที่สถาบันทางสังคมหรือหน่วยงานทางสังคมต่าง ๆ หล่อหลอมให้แก่สมาชิกของสังคมหนึ่ง ๆ เช่นเดียวกับความหมายของกระบวนการสังคมนิยม (socialization) แล้ว

สถาบันครอบครัว บ่อมมีส่วนสำคัญในการทำหน้าที่หล่อหลอม หรือให้ "การศึกษา" แก่สมาชิกของครอบครัว การให้ความรู้ทางด้านการแสดงวิทยุกระจายเสียงและด้านการแสดงดนตรีขับร้องก็เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาด้านนี้ โดยนับที่บ้านหรือครอบครัวของครูมนตรี ตราโมท เปรียบเสมือนโรงเรียนฝึกสอนการแสดงที่ใหญ่ที่สุดสำหรับลูก ๆ ผลงานมากมายหลายแขนงที่ท่านสร้างไว้เปรียบเสมือนสื่อการสอนที่ดีสำหรับลูก ทุกคนได้เรียนรู้และสัมผัสประสบการณ์ตรง ส่วนตัวท่านเองในฐานะหัวหน้าครอบครัว ทำหน้าที่ครู คอยสั่งสอน ชี้แนะ และแสดงให้เห็น

ท่านจะใช้วิธีการสอนที่เป็นแบบฉบับของท่านเอง โดยยึดวิธีการสอนแบบไทยโบราณเป็นหลัก หรือในที่นี้เรียกว่า "วิธีวิทยาเฉพาะตัว" (self-inspired methodology) อันเป็นการสอนแบบตัวต่อตัว โดยคำนึงถึงวัยของผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยการเริ่มสอนจากสิ่งที่ย่าง ๆ ไปสู่สิ่งที่ยากเป็นลำดับไป ครูประพฤติปฏิบัติให้ดูเป็นแบบอย่าง ผู้เรียนเรียนรู้โดยฝึกกระทำตามและสามารถประเมินผลได้ด้วยตนเองจากการแสดงจริง

การถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้สืบทอดกลุ่มนี้ แต่ละคนจะได้รับต่างกัน ขึ้นอยู่กับความถนัดและความสนใจของแต่ละบุคคล เพราะท่านเข้าใจดีว่าธรรมชาติของเด็กบ่อมมีความแตกต่างกัน ท่านจึงมิได้ตั้งใจให้ลูกทุกคนเป็นศิลปินหรือนักดนตรีกันหมด อย่างไรก็ตาม ทายาทตราโมท ทั้ง 4 คน ก็สามารถนำความรู้พื้นฐานที่ท่านปลูกฝังและฝึกฝนไปใช้ประกอบอาชีพได้ กล่าวคือ

นายฤทธิ ตราโมท ได้รับถ่ายทอดด้านศิลปะการเขียนภาพลายเส้นหรือการออกแบบตามความถนัดของท่าน

นายศิลป์ ตราโมท บุตรชายคนที่ 2 สามารถสืบทอดความเป็นศิลปินจนได้เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านดนตรีไทยของกรมศิลปากร และเป็นผู้ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทยและขงละครเช่นเดียวกับบิดาอย่างน่าภาคภูมิใจ

นางดนตรี ตราโมท ก็เป็นทายาทอีกท่านหนึ่งที่สืบทอดทางด้านดุริยางคศิลป์และคีตศิลป์ไว้ได้พอสมควร

ส่วน นายญาติ ตราโมท แม้จะได้รับความรู้ทางด้านดนตรีไทยไม่มากนัก แต่ในด้านอื่น ๆ แล้วได้รับอย่างมากมาย โดยเฉพาะด้านการแสดงละครและวิชาตลก อันทำให้ท่านประสบความสำเร็จในวงการแสดง เป็นศิลปินหรือดาราที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในปัจจุบัน